

QO'SHMA GAPLAR TARJIMASIDA SEMANTIK MOSLASHISH

Kholturaeva Maftuna Akbaraliyevna

Termiz davlat pedagogika instituti

1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14710853>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilidagi qo'shma gaplarni o'zbek tiliga tarjima qilishda semantik moslashish masalalari tadqiq etilgan. Maqola davomida asosli fikr va mulohazalar keltirib o'tilgan. Maqola mazmuni misollar vositasida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: qo'shma gaplar, semantik moslashish, lisoniy farqlar, adabiy an'ana, tarjimachilik.

SEMANTIC ADAPTATION IN THE TRANSLATION OF COMPOUND SENTENCES

Abstract. This article examines the issues of semantic adaptation in the translation of compound sentences from English into Uzbek. The article presents reasonable ideas and considerations. The content of the article is explained using examples.

Keywords: compound sentences, semantic adaptation, linguistic differences, literary tradition, translation.

СЕМАНТИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ПРИ ПЕРЕВОДЕ СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы семантической адаптации при переводе сложноподчиненных предложений с английского языка на узбекский язык. В статье представлены обоснованные мнения и соображения. Содержание статьи поясняется примерами.

Ключевые слова: сложноподчиненные предложения, семантическая адаптация, языковые различия, литературная традиция, перевод.

Tarjima qiyinchiliklari faqat lisoniy farqlar bilangina belgilanmaydi. Ba'zan yangi tillardan tarjima qilish muammosi uzoq tillar tarjimasinikiga qaraganda ham murakkabroq bo'ladi. Tarjima qiluvchi yoki tarjima qilinuvchi tillar bir-biridan leksik-grammatik, strukturaviy tarafdin yiroq bo'lsa-da, ularda mavzu, adabiy an'ana, ikki tilning madaniy taraqqiyot bosqichi nuqtai nazardan yaqinlik, umumiylik, hamohanglik, mushtaraklik sezilgan taqdirda, tarjima muammosi muvaffaqiyatli hal qilish imkoniyati tug'iladi.

Maktabdosh, uslubdosh ijodkorlar bir-birlarining asarlarini tarjima qilganlarida chinakam san'at namunalarini yaratishlari mumkin. Badiiy tarjimachilik amaliyotida bu to hozirgacha tipik hol sanaladi.

Til badiiy asarning muhim shakl ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Tarjimada ana shu bosh omil o'zgaradi, bir til o'rnini boshqa til egallaydi, til o'zgarishi barobarida ba'zan **uslubiy siljish** hodisasi yuz beradi. Ko'p hollarda tarjimonning o'zi ongli tavishta, ko'ra-bila turib bunga yo'l qo'yadi, undan tadbir sifatida foyadalanadi.

«I hope she's not ill»

«Hoynahoy betob emasmi?»

«I think we can get you the silver»

«Nima bo'lganda ham, biz kumush bo'lishiga harakat qilamiz»

Bunday hollarda stilizatsiya, ya'ni uslubiy moslashtirish hodisasi qalqib chiqadi. Maqsad tarjima qilinayotgan asar voqealarning tasvir va bayon tarzida o'quvchilarni ishontirish, buning tabiiyligida unda shubha qoldirmaslikdir, ammo bemaqsad qo'llangan bunday moslashtirish tasvir maromining tabiiyligi o'rniga, aksincha, noo'xshovlik, nomutanosiblikni keltirib chiqaradi.

Tarjimada asarning shakl xususiyatlari ahamiyatsiz, ularni e'tiborsiz qoldirsa ham bo'laverarkan, deb o'ylash xato. Durust tarjimada asl nusxaning formal mantiqiy-grammatik ko'rsatkichlari, so'z birikmalarining kategorial belgilari, tur, tus, mayl, jins ko'rsatkichlari emas, balki ular vositasida ifodalangan fikr ma'no yetakchilik qiladi. Zero bunda muayyan so'z turkumlari yoki gap bo'laklari tamomila bo'lak grammatik unsurlar, kategoriyalar bilan ifodalanishi ham mumkin.

«After I was wounded I never found him»

«Ko'p o'tmay u esimdand chiqdi»

«We are brothers and we love each other»

«Biz siz bilan og'a-inidekmiz, bir-birimizni yaxshi ko'ramiz»

«I wish you were back»

«Tezroq tuzaling-da, ishqilib»

«You'll fight before you'll marry?»

«Yo urushib qolasiz, yo o'lasiz»

«I felt him in his metal box against my chest while we drove»

«Mashinada o'tirar ekanman, ko'kragimga uning metall g'ilofi suykalib borardi»

Asl nusxada u yoyiq gapmi yoki yig'iq gapmi, sodda gapmi yoki qo'shma gapmi, darak, so'roq yoki undov gapmi - bularning hammasi, ya'ni, umuman grammatik shakl shu gaplar vositasida bayon qilinayotgan mazmun yoinki ifoda etilayotgan fikr bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Gap qurilishi asl nusxaga nisbatan ma'him darajada muvofiq grammatik tarkib bilan beriladimi, yo bo'lmasa uning sintaktik qurilmasini sindirib, parchalab yuboriladimi - asl nusxa uslubning nechog'lik ,to'g'ri aks ettirilishi shunga ham bog'liq bo'lib qoladi. Buni hech qachon shaklbirlik, formalizm bilan qorishtirmaslik kerak.

XIX asrda Ch.Dikens asarlarini rus tiliga o'giran tarjimon bu yozuvchining asarlariga xos bo'lgan takrorlarni ko'pincha e'tiborsiz qoldirganlar. K.I.Chukovskiy «bunday takrorlar yozuvchining uslubi uchun juda muhim, ularni tarjimada bermaslik esa Dikens uslubiga xiyonat qilish bilan barobar,» deb qaraydi. [К.Чуковский Высокое искусство. М.,1964, 157-158]

A.V.Fedorovning fikricha, «nasriy asarlarni o'girishda tarjimon maromini aks ettirish muammosiga tez-tez duch kelib turadi. Biroq har bir yozuvchi asarida aks etgan bunday xususiyat o'sha tilning leksik-fonetik, grammatik-struktural vositalariga asoslangan bo'ladiki, tarjima jarayonida bularni ko'r-ko'rona ko'chiraverish yaramaydi. Tarj imada har bir yozuvchining o'ziga xos uslubini boshqa tilning imkoniyatlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda qayta yaratish darkor». [А.В.Федоров.Основы общей теории перевода. М., 1968, стр.337-340]

I.G'afurov «Alvido Qurol» tarjimasida jumla tuzilishi tarovatini ma'noga halal yetkazmaslik sharti bilan ifodalashning juda yaxshi namunalarini bergan.

“The summer went that way. I do not remember much about the days, except that they were hot and that there were many victories in the papers. I was very healthy and my legs healed quickly so that it was not very long after I was first on crutches before I was through with them and walking with a cane. Then I started treatments at the Ospedale Maggiore for bending the knees, mechanical treatments, baking in the box of mirrors with violet rays, massage and baths. I went over there afternoons, and afterward stopped at the cafe and had a drink and read the papers. I did not roam around the town; but wanted to get home to the hospital from the cafe. AH I wanted was to see Catherine» [E.Xemingway «A Farewell to Arms» Ch.19. p84]

«Yoz shunday o'tdi. U kimlar ko'p ham esimda yo'q, faqat havojuda issiq bo'lgani-yu gazetalarning g'alaba xabarlarini bilan to'lganligi yodimda qolgan. Mening mucham juda sog'lom edi, jarohatlarim tez bita boshladi. Qo'ltiqayoq bilan ikki-uch kirm yurmasimdanoq, keragi bo'lmay qoldi va men hassa tutib yura boshladim. O'shanda men **Ospedale Maggiorega** qatnab, tizzamni egib-bukishni mashq qila boshladim. Harakat terapiyasi, oyna qutiga binafsha nurlariga oyoqni solish, massaj qilish, vanna qabul qilish kabilarni bajara boshladim. Men u yerga peshindan keyin borardim, qaytishda qahvaxonaga kirib, vino ichib, gazeta o'qirdim. Shahar aylanib yurmasdim, qahvaxonadan to'g'ri gospitalga qaytgim kelaverardi. Ketrinni ko'rsam bo'ldi edi». [E.Xemingueyning «Alvido Qurol» I.G'ofurov tarjimasi, 19-bob, 124-bet]

Inglizcha asl nusxasidagi yettita gapdan iborat bu bir yaxlit parcha o'zbek tilida to'qqizta gap bilan juda mohirona tarjima qilingan. Masala so'zlarning miqdorida emas balki, fikrning yaxlitligi, mazmunning teranligi, tabiiy ravishda jaranglayotganidadir. Garchi shunday ekan bir tildan boshqa bir tilga badiiy asar tarjima qilinayotganda, gaplarning grammatik qurilishiga emas, yoki undagi gaplar soniga emas, asar egasining badiiy uslubiy vositalaridan voz kechmagan holda mazmundan kelib chiqishi kerak. Shu sababli matn tarkibidagi tadqiqot ob'yektimiz bo'lgan

qo'shma gap sodda gapga yoki alohida-alohida qo'llangan bir nechta sodda gap qo'shma gap tarzida berilishi mumkin. Bu masala ishning shu bobida misollar asosida ko'rib chiqildi.

REFERENCES

1. A.H.Hornby, A.S. Catenly, E.V. and wakefild "The advanced English: 1959, 1963 y.
2. Box K. "Adiomatic English" 1956 y.
3. C.B.American college "Dictionary Edited by C.L.Barnhart" new York 1960 y.
4. English – Russian and Russian – English dictionary Edited by O.S. Ahmemeva and Elirabett. A.M.Willson.
5. Inglizcha – ruscha – o'zbekcha lug'at I.Avlaev. O.S.Ahmanova and Elirabeth.
6. Русско – ўзбекский словарь «издательство» o'qituvchi Toshkent 1972 y.
7. Oxford "Advanced student's dictionary".
8. L.Horby "Axborot advanced leaner's dictionary" 1998 y.